

ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਸਿਖ ਜਗਤ ਦੇ ਗਿਆਰਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਦਸੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਉਸਦੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਛੇਵੇਂ, ਸਤਵੇਂ ਅਤੇ ਅਠਵੇਂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਮੰਨ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਕਾਲ ਗੋ ਬਾਣੀ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਰਖਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ :

ਯਥਾ— ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ ਤੈਸੜਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥

[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

ਸੋ, ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਐਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਰੂਪ, ਕਿਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ, ਕਿਤੇ ਨਾਮ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਜੋ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਉਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪੋਥੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜ ਕੇ ਮੰਗਵਾਈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਤਾਂ ਕਠਿਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੋਥੀ ਕਿਥੇ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਉਂਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮੱਕੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੇਲੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪੋਥੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਯਥਾ— ਬਾਬਾ ਫਿਰਿ ਮੱਕੇ ਗਇਆ ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ਬਨਵਾਰੀ ॥

ਆਸਾ ਹਥਿ ਕਿਤਾਬ ਕਛਿ ਰੂਜਾ ਬਾਂਗ ਮੁਸੱਲਾ ਧਾਰੀ ॥

[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੩੨]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮਨਮਤੀਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੇਖੀ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕਵਿਤਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਦੇ ਦੀਆ ਸੋ ਦੂਧ ਬਰਾਬਰ ਮਾਂਗ ਲੀਆ ਸੋ ਪਾਨੀ ॥

ਰਗੜ ਝਗੜ ਕੇ ਰਕਤ ਬਰਾਬਰ ਕਰੁ ਨਾਨਕ ਨਿਰਬਾਨੀ ॥

ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਰਨ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਮਤੀਏ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮੋਹਰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਵਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਕਾਰਨ ਕਿ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਮਕਾਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨੀਹਾਂ ਅਤੇ ਬਿਛ ਦਾ ਆਸਰਾ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹਨ ਆਦਿ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਧਰਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਉਸਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਵਤਾਰ ਪੈਗੰਬਰ, ਗੁਰੂ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰ ਬੇਦ—ਸ਼ਾਮ, ਰਿਗ, ਜੁਜਰ, ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ। ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਤੋਬਾਂ—ਕੁਰਾਨ, ਜੰਬੂਰ, ਤਓਰੇਤ, ਅੰਜੀਲ ਹਨ। ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੀ ਬਾਈਬਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜ ਕੇ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਠ੍ਹ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਪਾਲਕੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਕ ਪਾਲਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦੇ ਥਾਂ ਦੋ ਪਾਲਕੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋ ਪਾਲਕੀਆਂ ਕਿਉਂ ਤਿਆਰ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਪਾਲਕੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਕ ਪਾਲਕੀ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪੋਥੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਲਕੀ ਆਪ ਜੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਿੱਖੋ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਤਿਕਾਰ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਨੰਗੇ ਪੈਰ ਚਉਰ ਕਰਦਾ ਚਲਾਂਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰੋੜ, ਕੰਕਰ ਅਤੇ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਨਾ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੈਦਲ ਤੁਰ ਕੇ ਆਏ। ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋੜਾਂ-ਕੰਕਰਾਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਕਸ਼ਟ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਅਦਬ-ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ। ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦੋ ਕੋਹ ਪਰੇ ਟਿਕ ਕੇ ਬਿਸਰਾਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪੋਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਕੀ 'ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਦ 'ਤੇ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਯਥਾ— ਦੋਇ ਕੋਸ ਪਰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਥਕੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ॥

ਕੀਨਿ ਭਲੇ ਬਿਸਰਾਮ ਕੋ ਹੈ ਸੁਚਿ ਥਿਤ ਤਿਸ ਥਾਨ ॥੧॥

ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਪੁਰਿ ਸੁਧਿ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰ ਆਗਮਨਿ ਸੁਨਯੋ ਸਭਿ ਕੋਈ ॥੨॥

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਚੰਦ ਅਨੰਦੇ ॥ ਬਦਨ ਸਦਨ ਛਬਿ ਥਿਰਯੋ ਬਿਲੰਦੇ ॥

ਪਾਇ ਕਿਰਨ ਸੁਧਿ ਪ੍ਰਾਤ ਮਨਿੰਦਾ ॥ ਭਏ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤਿ ਦ੍ਰਿਗ ਅਰਬਿੰਦਾ ॥੩॥

ਸੁਨਿ ਸਾਹਿਬ ਬੁਢਾ ਹਰਖਾਏ ॥ ਸਿਖ ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿ ਸਮੁਦਾਏ ॥

ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਗਮਨੇ ਕਰਿ ਆਏ ॥ ਸੁਨਿ ਗੰਗਾ ਮਨ ਆਨੰਦ ਪਾਏ ॥੪॥
ਪੁਸਤਕ ਸਭਿ ਖਾਸੇ ਪਰ ਲਯਾਵਤਿ ॥ ਆਪ ਗੁਰੂ ਪਨਹੀ ਬਿਨ ਆਵਤ ॥
ਇਸ ਸੁਨਿ ਬਡ ਉਤਸਾਹ ਬਧਾਵਾ ॥ ਸੁਮਨਸ ਚੰਦਨ ਧੂਪ ਧੁਖਾਵਾ ॥੫॥
ਲੇ ਸੰਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ॥ ਚਲੇ ਅਗਾਊ ਜੁਤ ਸਿਖ ਬਿੰਦ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੩੯]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਦੇ ਕੋਲ ਅਠਸਠਿ ਨਾਮੀ ਘਾਟ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਪੋਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਪੋਥੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਗੰਮੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :

ਯਥਾ— ਹਮ ਧਨਵੰਤ ਭਾਗਠ ਸਚ ਨਾਇ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ਰਹਾਉ॥
ਪੀਉ ਦਾਏ ਕਾ ਖੋਲਿ ਡਿਠਾ ਖਜਾਨਾ ॥ ਤਾ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਇਆ ਨਿਧਾਨਾ ॥੧॥
ਰਤਨ ਲਾਲ ਜਾ ਕਾ ਕਛੂ ਨ ਮੋਲੁ ॥ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਅਖੁਟ ਅਤੋਲ ॥੨॥
ਖਾਵਹਿ ਖਰਚਹਿ ਰਲਿ ਮਿਲਿ ਭਾਈ ॥ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਵਧਦੋ ਜਾਈ ॥੩॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇ ॥ ਸੁ ਏਤੁ ਖਜਾਨੈ ਲਇਆ ਰਲਾਇ ॥੪॥੩॥੧੦੦॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੫]

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਆਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਦਿ ਸਿਆਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਕਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੂਰਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲਗਭਗ ਇਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ 'ਤੇ ਇਕ ਛੱਪੜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪੈਣ 'ਤੇ ਰਾਮਸਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤੰਬੂ ਕਨਾਤਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ। ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸੰਮਤ ੧੬੬੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਨਿਰੰਤਰ ੧੬੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ 'ਤੇ ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਏਕਮ ੧੬੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਛਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਚਉਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਰਾਗੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਯਥਾ— ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਖੋਲਹੁ ਗ੍ਰੰਥ ॥ ਲੇਹੁ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਨਹਿ ਸਭਿ ਪੰਥ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਆਇਆ :

ਯਥਾ— ਸੰਤਾ ਕੇ ਕਾਰਜਿ ਆਪਿ ਖਲੋਇਆ ਹਰਿ ਕੰਮੁ ਕਰਾਵਣਿ ਆਇਆ ਰਾਮ ॥
ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਤਾਲੁ ਸੁਹਾਵਾ ਵਿਚਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਰਾਮ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਪੂਰਨ ਸਾਜੁ ਕਰਾਇਆ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ॥
ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਭਇਆ ਜਗ ਅੰਤਰਿ ਲਾਥੇ ਸਗਲ ਵਿਸੁਰੇ ॥

ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਅਚੁਤ ਅਥਿਨਾਸੀ ਜਸੁ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣੀ ਗਾਇਆ ॥

ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖਿਆ ਪਰਮੇਸਰਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥ [ਸ੍ਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੩]

ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪ ਚਉਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ।

ਯਥਾ— ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਰ ਕੇ ਚਮਰ ਫਿਰੰਤਾ ॥ ਬੁਢਾ ਜਪੁਜੀ ਪਾਠ ਕਰੰਤਾ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਦਿਨ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੁਖ ਆਸਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਬਿਰਾਜਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁੱਛੀ।

ਯਥਾ— ਬੁਢੇ ਬੁਝਨਿ ਕੀਨਸਿ ਤਬੈ ॥ ਗ੍ਰਿੰਥ ਰਹੈ ਕਿਤ ਨਿਸ ਮਹਿ ਅਬੈ ॥

ਜਹਾਂ ਆਪ ਕੀ ਆਇਸੁ ਹੋਇ ॥ ਕਰਹਿੰ ਸਿਖ ਮਿਰਜਾਦਾ ਸੋਇ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਮਝਾਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਡੇਢ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਚਲੀ ਜਾਇ ਤਾਂ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਆਸਣ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੁੰਦਰ ਪਲੰਘ ਡਾਹ ਕੇ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਵਿਛਾਈ ਕਰਕੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਾਉਣਾ। ਜਦੋਂ ਡੇਢ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦੁਧ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸੁੰਦਰ ਫਰਸ਼ ਵਿਛਾਉ ਅਤੇ ਘਿਉ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਉਣੀ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਾਗੀ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਕਰਨ, ਜਦੋਂ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਸਮਝਾਈ। ਫਿਰ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸੁਖ ਆਸਨ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੋਠੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸੁੰਦਰ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭੁੰਜੇ ਬਿਰਾਜੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਚਾਦਰ ਵਿਛਾਈ ਗਈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਵਿਛਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਸਰ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਦੋਂ ਜਿਲਦ ਬੰਨ੍ਹਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਆਪ ਭੁੰਜੇ ਬਿਰਾਜੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਸਰੂਪ ਹੋ, ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਯਥਾ— ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇਰ ਸਰੀਰ ਜੋਉ ਸਭ ਥਾਨ ਸਮੈ ਸਭ ਨ ਦਰਸੈ ਹੈ ॥

ਗ੍ਰਿੰਥ ਰਿਦਾ ਗੁਰ ਕੋ ਇਹ ਜਾਨਹੁ ਉੱਤਮ ਹੈ ਸਭ ਕਾਲ ਰਹੈ ਹੈ ॥

ਮੇਰੇ ਸਰੂਪ ਤੇ ਯਾਂਤੇ ਹੈ ਦੀਰਘ ਸਾਹਿਬ ਜਾਨਿ ਅਦਾਇਬ ਕੈ ਹੈ ॥

ਪੁਜਹੁ ਚੰਦਨ ਕੇਸਰ ਕੋ ਘਸਿ ਧੁਪ ਧੁਖਾਇ ਕੈ ਫੂਲ ਚਢੈ ਹੈ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ ਹਰਿ ਭਗਤ ਖਜਾਨਾ ॥ ਸਾਗਰ ਜਗਤ ਜਹਾਜ ਸਮਾਨਾ ॥
 ਸੰਗਤ ਅਪਨੀ ਸਗਲ ਉਧਾਰਨ ॥ ‘ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ’ ਗੁਰ ਕੀਨਿ ਉਚਾਰਨ ॥੩੦॥
 ਜਿਸ ਮਹਿ ਜਾਹਰ ਜਾਗਤਿ ਜੋਤਿ ॥ ਸਿੱਖਯਨਿ ਅਭਿ ਮਤਿ ਪੂਰਨ ਹੋਤਿ ॥
 ਭੁਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਦਾਇਕ ਜਗਨਾਥਾ ॥ ਨਮੋ ਕਰੋ ਧਰ ਪਰ ਧਰਿ ਮਾਥਾ ॥੩੧॥
 ਲਾਖਹੁ ਲਿਖੇ ਧਰਾਤਲ ਸਾਰੇ ॥ ਪਠਹਿ ਸੁਨਹਿ ਸਿਖ ਵਾਰ ਨ ਪਾਰੇ ॥
 ਸਕਲ ਕਾਮਨਾ ਲਹੀਅਤਿ ਜਿਸਤੇ ॥ ਅੰਤ ਸਮੈ ਕੈਵਲ ਹੁਇ ਤਿਸਤੇ ॥੩੨॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਿਤੁ ੧, ਅੰਸੂ ੧]

ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ, ਭਾਵ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀਚਾਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਜਿਸਦਾ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੭੨੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਪੌਰ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ (੨੩ ਪੌਰ) ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਬਾਲਪਨ ਦੇ ਚੌਜ ਕੀਤੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵੀ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਬਿਰਾਜੇ। ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿਲਕ ਜੰਵੂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਬਣਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਛੋਟੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ੧੪ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀਆਂ। ਨਿਮਾਣਿਆਂ-ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ੧ ਵੈਸਾਖ ੧੭੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ੩੦ ਮਾਰਚ ੧੬੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਸੀਸ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਗਿਦੜੋਂ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਚਿੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੁੜਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕੇ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਵਾਲੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦੇ ਆਪ ਸੈਨਾਪਤੀ ਬਣੇ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਛਕੇ ਛੁਡਾਏ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜੰਗ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬੀਰਤਾ ਦੇ ਜਲਵੇ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਵਾਇਆ। ਜੰਗ ਤੋਂ ਅੱਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਆੜ ਲਈ। ਇਸਲਾਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਕਸਮ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਗਊ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ੧੭੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੬-੭ ਪੌਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆ। ਸਰਸਾ ਕਿਨਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਛੜਿਆ, ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਤੂਫਾਨ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ: (੧) ਦੋਵੇਂ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਮਰਦਾਵੇਂ ਭੇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ ਸਿਖ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ। (੨) ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਗੰਗੂ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਸਹੇੜੀ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਥੋਂ ਗੰਗੂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੇ ਮੋਰਿੰਡੇ ਦੇ ਰੰਘੜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰਹਿੰਦ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਪਕੜਾ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਥੇ ੧੩ ਪੌਰ ੧੭੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। (੩) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਰਸਾ ਦੇ ਪਾਰ ਬਚੇ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰੋਪੜ ਦੇ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਚਾਲੀ ਸੀ। ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਅਨੀਦਰੇ ਭੁਖੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਇਕ-ਇਕ ਨੇ ਸਵਾ-ਸਵਾ ਲੱਖ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਪਿਆਰੇ—ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ। ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਆਲਮਗੀਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਯਾਦਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੰਗ ਫਤਹਿ ਕਰਕੇ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ

ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਥੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਲਾ ਕੇ ਰਚਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਗਏ ਤਾਂ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵੀਰ ਵਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਜਾ ਨਾ ਉਠਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨੀ ਪਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਤੋਰਿਆ। ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਜਿੱਤ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਤਾਜ ਪਹਿਨਾਇਆ। ਇਹ ਕਨਸੋਆਂ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਨੇ ਝੰਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੇ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਗੁਪਤ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਜੀਦ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲਭੋ। ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਈ। ਨਿਮਕ ਹਰਾਮੀ ਪੈਂਦੇ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੈਂਦੇ ਖ਼ਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਗੁਲ ਖ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅਤੋਲੇ ਖ਼ਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਮਸ਼ੇਦ ਖ਼ਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸੂਹੀਏ ਭੇਜ ਕੇ ਇਹ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਭਰਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਮੇਤ ਨੰਦੇੜ ਦੇ ਹਾਕਮ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਨੌਕਰ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਕੋਲ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੁਲਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੋਇਆ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕਿ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਿ :

ਯਥਾ— ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ ਅਤ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੁਝ ਮਰੋਂ ॥੨੩੧॥

ਇਕ ਦਿਨ ਪਾਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਦੋ ਅਮਲੋਕ ਤਲਵਾਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਇਕ ਤਲਵਾਰ ਗੁਲ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਦੇ ਵਾਰ ਨਾਲ ਵੈਰੀ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਉਸਨੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਤਾਂ ਝੋਟੇ ਨੂੰ ਦੋ ਧੜ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਮਾਨਸ ਕੇ ਪਰਖਬੇ ਕਉ ਮਾਮਲਾ ਕਸਉਟੀ ਹੈ”। ਅਖੀਰ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਿਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਹਿਰਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਇਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਰੀਕਾਰਡ ਆਫ਼ਿਸ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਪਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਟਕੇ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਸਿਖ ਜਗਤ ਦੇ ਉਘੇ ਲੇਖਕ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ “ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ” ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ—“ਇਕ ਦਿਨ ਪਠਾਣ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਗਿਣਤਾਂ ਗਿਣਦਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਰਹਿਰਾਸ ਵੇਲੇ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ। ਉਥੇ ਉਹ ਜਾਇ ਬੈਠਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ। ਸਰਬੱਤ ਖ਼ਾਲਸਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਗਏ। ਤਬ ਸਰਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਿ ਕਾਲ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨੇ, ਤੰਬੂ ਅੰਦਰ ਮਸਨਦ ਪਰ ਜਾਇ ਬੈਠੇ। ਇਕ ਸਿਖ ਰੁਮਾਲ ਹਿਲਾਵਨ ਵਾਲਾ ਉਸ ਵਕਤ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਉਹ ਪਠਾਣ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਭੀ ਅੰਦਰ ਜਾਇ ਬੈਠਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਘੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੋਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਨੇਤਰ ਜਾਣ ਕੇ ਮੀਟਣ ਲੱਗੇ। ਤਬ ਉਸ ਮਲੇਛ ਨੇ ਜਾਨਾ ਜੇ ਹੁਣ ਵੇਲਾ ਹਛਾ ਹੈ..... ਤਬ ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿਚ ਕਟਾਰ ਮਾਰਿਆ। ਯਦਪਿ ਕਮਰ ਕਸੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤਦਪਿ ਕਟਰ ਦਾ ਘਾਉ ਬਹੁਤ ਹੂਆ। ਜਬ ਲਹੂ ਚੱਲਿਆ, ਤਬ ਪਰ ਮਰਣ ਧੀਰ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਵਧਾਨ ਪਏ, ਅਰ ਉਸ ਪਠਾਣ ਕਉ ਜਾਤਾ ਦੇਖਿਆ ਤਬ ਖੱਬੇ ਹਾਥ ਉਸ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਕੜ ਲਿਆ, ਅਰ ਹੁਜਕਾ ਮਾਰਿਆ। ਤਬ ਉਹ ਦੁਸ਼ਟ ਗਿਰ ਪੜਾ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਕੀਏ ਪਰ ਆਪਣਾ ਕਟਾਰ ਧਰਿਆ ਹੁਆ ਥਾ। ਸੋ ਦਹਾਨੇ ਹਾਥ ਸੇ ਪਕੜ ਲਿਆ। ਉਸ ਕਉ ਮਿਆਨ ਸੇ ਜਦਾ ਕਰਵਾਨੇ ਹਿਤ ਝਟਕਾਇਆ। ਤਬ ਉਸ ਦਾ ਮਿਆਨ ਲਾ ਗਿੜਾ। ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਝਟਕਾਇਆ, ਫਿਰ ਵੀ ਮਿਆਨ ਨਾ ਗਿੜਾ। ਤਬ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਸੇ ਤੀਸਰੀ ਬੇਰ ਮਿਆਨ ਗਿੜਾਇ ਦਿਆ। ਇਸ ਬੇਰ ਕਰਨ ਮੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਕਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਏਹਾ। ਇਤਨੇ ਸੁਆਸ ਉਸ ਨੇ ਲੈਣੇ ਥੇ। ਤਬ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਾਲ ਜਾਣ ਕਰ ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਮੇ ਜਮਯਾਤ ਕਾ ਘਉ ਮਾਰਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਹਾਇ ਅੰਮਾ।’ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ, ‘ਅਰੇ ਅਲਾਹ ਕਰ (ਅਲਾਹ), ਯਹਿ ਅੰਮਾ ਕੋ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੌਣ ਸਾ ਬਖਤ ਹੈ।’ ਇਸ ਜ਼ੋਰ ਕਾ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਮਾਰਾ ਥਾ। ਤਬ ਉਸ ਕੇ ਪਰਾਣ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਔਰ ਸਿਖ ਭੀ ਹਜ਼ੂਰ ਆਏ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸ ਮਿਰਤਕ ਕੋ ਉਰਟਾਇ ਕਰ ਡਾਰ ਦੀਆ। ਉਸ ਵਖਤ ਫਿਰੰਗੀ ਜਿਰਾਹ ਭੇਜੇ। ਉਸ ਨੇ ਆਇ ਜ਼ਖਮ ਦੇਖਿਆ ਅਰ ਸੀਆ। ਉਨਹੁ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਮ ਥੋੜਿਟਹੁ ਦਿਨਹੁ ਮੇਂ ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਕਰਵਾਇ ਦੇਵੈਗੇ। ਦਸ ਮੁਹਰਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਉਨ ਕੋ ਦੇਤੇ ਰਹੇ ਤਬ ਬਾਰੂਵੇਂ ਦਿਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਭਇਆ।’ ਇਸ ਦਿਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੰਗਰ ਚਲਾਇਆ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਦਾਰਥ ਵੰਡੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਸਾਰੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਵਿਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਿਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਓਹਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਲੰਘ ‘ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ ਜੋ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਘੜ ਕੇ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ, ਮਾਨ-ਆਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮਾਣ ਨੌਂ ਟਾਂਕ ਦੀ ਸੀ। [ਟਾਂਕ=ਸੰਗਯਾ, ਧਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਪਰਖਣ ਦੀ ਇਕ ਤੋਲ। ਪੱਚੀ ਸੇਰ ਪ੍ਰਮਾਣ। ਪੱਚੀ ਸੇਰ (ਕੱਚਾ) ਬੋਝ ਚਿੱਲੇ ਵਿਚ ਲਟਕਾਉਣ ਤੋਂ ਜੇ ਧਨੁੱਖ ਪੂਰਾ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੀਰਥ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਖਿਚਾਵਟ ਠੀਕ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਸਮਝੋ ਕਿ ਕਮਾਣ ਇਕ ਟਾਂਕ ਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਨੁੱਖ ਨੌਂ ਟਾਂਕ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਯੋਧਾ ਨਹੀਂ ਖਿਚ ਸਕਦਾ ਸੀ] ਦੀਪਮਾਲਾ ਦਾ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਨੰਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਅਮੀਰਜਾਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪਲੰਘ ਉੱਤੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ, ਕਮਾਨ, ਭੱਬੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਅਮੀਰਜਾਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਕਿਉਂ ਬਈ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅੱਜ ਵੀ ਕੋਈ ਹੈ।” ਦੂਜਾ ਬੋਲਿਆ, “ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹਥਿਆਰ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਸਤੇ ਰਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।” ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਪਹਿਰੇ ‘ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਸਭ ਅਸਲੀਅਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਮੀਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਤਨੇ ਕਠੋਰ ਧਨੁੱਖ ਦਾ ਚਿਲਾ ਕੌਣ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ?” ਸਿਖ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਚਿੱਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।” ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਮੀਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਜੇ ਇਹ ਸਿਖ ਸੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਇਸ ਭਾਰੀ ਕਮਾਨ ਦਾ ਚਿੱਲਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦਿਖਾਓ।” ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਨਾ ਸਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਮਾਨ ਦਾ ਚਿਲਾ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਤਨੇ ਬਲਵਾਨ ਯੋਧੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਮਾਨ ਦੀ ਤੰਦ ਖਿੱਚੀ ਤਾਂ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਜਰੜ-ਜਰੜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੰਨ ਤੱਕ ਕਮਾਨ ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਰ ਚਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਅਮੀਰਜਾਦੇ ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਏ। ਅਰ ਇਕ ਤੀਰ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਜੋ ਕਮਾਨ ਤੋਂ ਹੁਣ-ਹੁਣੇ ਚਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ। ਇਕ ਤੀਰ ਹੋਰ ਚਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਤੀਰ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਲ੍ਹੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਦੇ ਤੋਪੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਪੋਸ਼ਾਕ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਗਈ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ

ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦਾ ਸਿੰਮਣਾ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਜ਼ਖਮ ਕਰ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਹਾ-ਹਾ ਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪਲੰਘ ਉੱਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਸਿੰਘ ਮਲੂਮ ਪੱਟੀ ਦਾ ਉਦਮ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਗੁਰਸਿਖੋ! ਸਾਡਾ ਸੱਚਖੰਡ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਮਲੂਮ ਪੱਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।”

ਯਥਾ— ਜੈਸਾ ਹੁਕਮ ਅਕਾਲ ਕਾ, ਥਾ ਸੋਈ ਮਾਨਾ ॥
 ਚਰਯੋ ਜਰਾਹ ਹਕੀਮ ਨੇ, ਫਿਰ ਜਖਮ ਸਿਲਾਨਾ ॥
 ਨਹਿ ਸਿਲਵਾਯੋ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਖੁਦ ਹੀ ਬੰਧ ਰਾਖਾ ॥
 ਤਨ ਅਸਬੁਲ ਤਯਾਗ ਨੇ ਹਿਤ ਤਯਾਰਾ ਲਾਖਾ ॥੮੩॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼ਮ ੭੧]

ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ ਵੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ “ਦੇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਵਤਾਰ ਪੈਰੰਬਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦੀ।” ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

ਯਥਾ— ਆਪ ਲੋਪ ਤਨ ਕਰਨ ਦੀ, ਆਬਿ ਕੀਨੀ ਤਯਾਰੀ ॥
 ਸੰਗਤ ਕਿਸ ਕੇ ਆਸਰੇ, ਫਿਰ ਜੀਐ ਵਿਚਾਰੀ ॥੮੫॥
 ਪਕਰਾਵਤ ਲੜ ਗੁਰੂ ਰਹੇ, ਪੁਰਬਲੇ ਹੋਰੇ ॥
 ਨਿਜ ਤਨ ਤਜਨੇ ਕੇ ਸਮੇਂ, ਦੂਸਰ ਗੁਰ ਕੇਰੇ ॥
 ਇਹੁ ਸੁਨਿ ਤਬਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਕਰਿ ਦਯਾ ਉਚਾਰਾ ॥
 ਹਮ ਆਬਿ ਸੋ ਗੁਰੂ ਥਾਪੁ ਹੈ, ਜੋ ਸਭਿ ਸੈਂ ਭਾਰਾ ॥੮੬॥
 ਅਜਰ ਅਮਰ ਆਖੰਡ ਰਹਿ, ਇਕ ਰਸ ਸਮ ਭਾਵੈ ॥
 ਭੇਦ ਪੱਥ ਬਿਨ ਸਭੀ ਕੋ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਢਾਵੈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਤਾਬਿਆ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ : ੧. ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਜੀ ਜੋ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਸੀਸ ਦੇਣ ਲਈ ਸਨਮੁਖ ਆਏ ਸਨ। ੨. ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਜੋ ਹਰਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨਾ ਸਹਾਰਦਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਸੀਸ ਤੋਂ ਲੜੇ। ੩. ਭਾਈ ਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ੪. ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਲਾਂਗਰੀ ਸਨ। ੫. ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਹੈ ਜੋ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤਾਬਿਆ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਨਾਲੀਏਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟਾ ਰੱਖਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਾਇਆ।

ਯਥਾ— ਇਹ ਕਹਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਾਯੋ ॥
 ਪੈਸੇ ਪਾਂਚ ਨਲੇਰ ਲੇ, ਤਿਸ ਅੱਗਰ ਟਿਕਾਯੋ ॥੮੭॥
 ਕਰਿ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਅਭਿ ਬੰਦਨ ਕੀਓ ॥
 ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਖਪ ਪੂਜ ਕੈ ਸਭਿ ਤੈ ਪੁਜਵੀਓ ॥
 ਪੰਚਾਂ ਸ੍ਰਿਤ ਕਰਵਾਇ ਕੈ, ਬਹੁ ਥਾ ਬ੍ਰਤਵਾਯੋ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੈ ਸਬਿ ਸਿਖਨ ਪ੍ਰਿਤ, ਇਸ ਹੁਕਮ ਸੁਨਾਯੋ ॥੮੮॥

॥ ਤਥਾ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕਯ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥
ਦੋਹਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਪੁਰਨ ਹਰਿ ਅਵਤਾਰ ॥
ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਬਿਰਾਜਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਮਝਾਰ ॥੮੯॥
ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ ਤਬੀ ਚਲਾਯੋ ਪੰਥ ॥
ਸਭਿ ਸਿਖਨ ਕੋ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ ॥੯੦॥
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੋ ਮਾਨਿਓ, ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ ॥
ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਮਿਲਬੋ ਚਰੈ, ਖੋਜ ਸਬਦ ਮੈਂ ਲੇਹ ॥੯੧॥
ਦਰਸਯੋ ਚਹਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ, ਸੋ ਦਰਸੈ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ॥
ਪਵੈ ਸੁਨੈ ਸੁਾਰਥ ਲਹੈ, ਪਰਮਾਰਥ ਕੋ ਪੰਥ ॥੯੨॥
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ, ਉਭੈ ਜਹਾਜ ਉਦਾਰ ॥
ਸ਼ਰਧਾ ਕਰ ਜੋ ਸੇਵ ਹੈ, ਸੋ ਉਤਰੈ ਭਵ ਪਾਰ ॥੯੩॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼ਮ ੭੧]

ਨੋਟ—ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਣਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਿਧ ਹੋਣਾ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ-ਡੰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੱਸੋ ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਕਿਥੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਉਪਰ ਅਡੋਲ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰੱਖਣਗੀਆਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪਾਖੰਡੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮਾਰਤੰਡ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਵਾਲੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਬਿਚਨਗਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਚੱਲੀ ਕਿ ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਕਿਥੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਜਥੇ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਕਿ ਜੋ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨਾਈ ਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਡਾਇਰੀ ਹੈ ਉਹ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰੋ।” ਸਿੰਘ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਡਾਇਰੀ ਲੈ ਆਏ। ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ) ਜੋ ਜਥੇ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਜੁਬਾਨੀ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਇਹ ਪੋਥੀ ਜੋ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ੧੭ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੋਥੀ ਭਾਈ ਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚੋਜ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਇਹ ਪੋਥੀ ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਛਪਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਹਿਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਲਿਆਂਦੀ ਪਰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਵਾਪਸ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ। ਭਾਈ ਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਵਾਲਾ, ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਗਵਾਹੀ ਭੱਟ ਨਰਬਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭੱਟ ਆਪਣੀ ਵਹੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ—“ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਿਲ ਦਸਵਾਂ, ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕਾ, ਪਰਪੋਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ, ਵੰਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ, ਸੂਰਜ ਵੰਸ਼ੀ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਤਰ, ਸੋਢੀ ਖੱਤਰੀ, ਵਾਸੀ ਅਨੰਦਪੁਰ, ਪਰਗਣਾ ਕਹਿਲੂਰ, ਮੁਕਾਮ ਨੰਦੇੜ, ਤੱਟ ਗੋਦਾਵਰੀ, ਦੇਸ਼ ਦੱਖਣ, ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ ਪੈਂਸਠ, ਕਾਤਿਕ ਮਾਸ ਕੀ ਚੌਥ, ਸੁਕਲ ਪੱਖੇ, ਬੁਧਵਾਰ ਦਿਹੂ, ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਸੇ ਬਚਨ ਹੋਆ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲੇ ਆਉ, ਬਚਨ ਪਾਇ ਪਿਆਰੇ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲੈ ਆਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਨਾਰੀਅਲ ਅੱਗੇ ਭੇਟਾ ਰੱਖ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਸਰਬੱਤ ਸੰਗਤ ਸੇ ਕਹਾ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਹੈ “ਮੇਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੋ ਗੁਰੂ ਜਾਨਣਾ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਜਾਣੇਗਾ ਤਿਸਕੀ ਘਾਲ ਥਾਇ ਪਏਗੀ ਗੁਰੂ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁੜੀ ਕਰੇਗਾ, ਸਭਿ ਕਰ ਮਾਨਣਾ।”

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਇਕਾਂਤ ਬੈਠੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ—ਨੰਦ ਲਾਲ ਓ ਵਾਚ : ਤੁਮ ਜੋ ਕਹਾ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ, ਦਰਸਨ ਕਰ ਮੋਹਿ ਆਇ ॥ ਲਖੀਏ ਤੁਮਰਾ ਦਰਸ ਕਹਾਂ, ਕਹਹੁ ਮੋਹਿ ਸਮਝਾਇ ॥ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ “ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ! ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਚ :

ਯਥਾ— ਤੀਨ ਰੂਪ ਹੈ ਮੋਹਿ ਕੇ ਸੁਨੋ ਨੰਦ ਚਿਤ ਲਾਇ ॥

ਨਿਰਗੁਨ, ਸਰਗੁਣ ਗੁਰ ਸਬਦ ਕਹੋ ਤੋਹਿ ਸਮਝਾਇ ॥

ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਮੇਰਾ ਨਿਰਾਕਾਰ ਭਾਵ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ

ਯਥਾ— ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ ਅਰੇ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤ ਕਿਹ ॥

ਅਚਲ ਮੂਰਤਿ ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਮਿਤੋਜਿ ਕਹਿਜੈ ॥

ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣ ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿਜੈ ॥

ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਨੇਤ ਨੇਤ ਬਨ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਤ ॥

ਤੁ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ ॥੧॥

[ਦਸਮ ਅੰਗ ੧]

ਦੂਸਰਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਨੌਂ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਰੂਪ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੀਸਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪੱਲਾ ਪਕੜਾਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰ ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਲੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ :

ਯਥਾ— ਆਪਨ ਪੈਂ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸਹਿ ਸੌਪਾ ਦ੍ਰਿਤਿਯ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਾ ॥

ਬੋਲਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਬਦ ਸੰਭਾਬਨ ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀਰਤਨਿ ਸੰਥਾ ॥

ਗੁਨਾਨੁਵਾਦ ਪੁਨਿ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਨਿ ਉਠਤੁ ਬੈਠਤੁ ਸੈਨ ਕਰੰਥਾ ॥

ਪਾਵਨ ਪੰਥ ਖਾਲਸਹਿ ਪ੍ਰਗਟਯੋ ਚਾਰ ਵਰਨ ਆਸ਼੍ਰਮ ਸੁਭ ਪੰਥਾ ॥੧॥

ਇਨ ਕੇ ਦਰਸ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਦਰਸਨ, ਬੋਲਨ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਾ ॥

ਦ੍ਰਾਦਸਿ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੁ ਏ ਕਹਿਯਤਿ ਦ੍ਰਾਦਸਿ ਭਾਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹਰਿ ਸੰਤਾ ॥

ਪ੍ਰਤਯਖ ਕਲਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਧਣੀਛੈ ਗ੍ਰੰਥਿ ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਵਰਤੰਤਾ ॥

ਦਾਸ ਗੋਬਿੰਦ ਫਤਹ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਖਾਸ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬਦੰਤਾ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਲੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅੰਗ ੬੪੬]

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਦੋਹਰਾ ॥ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਲਜੁਗ ਭਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਮਹਾਨ ॥

ਦਸ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆ ਰੂਪ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਾਨ ॥੪੧੨॥

**ਗੁਰੂ ਦਰਸ ਜਿਹ ਦੇਖਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸਾਇ ॥
ਬਾਤ ਕਰਨਿ ਗੁਰ ਸੋ ਚਹੈ ਪੜ੍ਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਮਨ ਲਾਇ ॥੪੧੩॥**

[ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਧਿਆਇ ੪, ਪੰਨਾ ੭੭]

ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਇਹ ਅਨੁਭਵੀ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਬੀੜ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਜਿਸਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਬੀੜ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਨੇ ਕੁਝ ਬਾਣੀ ਹੋਰ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਲੈਣ ਗਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬੀੜ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤੀਸਰੀ ਬੀੜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅਨੁਭਵੀ ਬੀੜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਾਏ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਨੂੰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੰਮਤ ੧੭੬੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੨੩ ਸਾਵਣ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ, ਨੌਂ ਦਿਨ, ਨੌਂ ਘੜੀਆਂ, ਨੌਂ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੁਲ ਅੱਖਰ ੯੧੦੦੨੨੪ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ (ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	—	੯੪੭
੨. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	—	੬੩
੩. ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	—	੮੬੯
੪. ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	—	੬੩੮
੫. ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	—	੨੩੧੩
੬. ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	—	੧੧੫
੭. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ	—	੧
		<hr/>
		੪੯੪੬
ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	—	੫੩੪
ਭਗਤ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ	—	੧੨੩
ਭੱਟਾ ਦੇ ਸੂਯੇ	—	੧੨੩
ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	—	੬੯
ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	—	੪੦
ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਸੱਤਾ ਬਲਵੰਡਾ ਪਦ	—	੮
ਰਾਮਕਲੀ ਸਦ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਪਦ	—	੬
ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	—	੫
ਪੰਨਾ ਜੀ	—	੪
ਬੇਣੀ ਜੀ	—	੩
ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਿੱਚ ਸਲੋਕ	—	੩
ਜੈ ਦੇਵ ਜੀ	—	੨

ਭੀਖਣ ਜੀ	—	੨
ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	—	੨
ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	—	੧
ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	—	੧
ਪੀਪਾ ਜੀ	—	੧
ਸੈਣ ਜੀ	—	੧
ਸਧਨਾ ਜੀ	—	੧
		੯੨੯

ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੁਲ ਜੋੜ=੪੯੪੬+੯੨੯=੫੮੭੫

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਿਰਹਾਣਾ ਲਾ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਾਲਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬੰਦ ਤੋਂ ੫੨ ਬਚਨ ਕੀਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਅੰਤਰੇ ਵਾਲੇ ਕਈ ਲੇਖ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਿਆਂ ਦੇ ਝੰਜਟ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਨੂੰ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਨੰਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹਿੰਦ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਸੱਚਖੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਾਫ਼ਲੇ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅਥਰੂ ਵਹਾਉਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਵੀਨ ਬਸਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਪਹਿਨੇ, ਜਿਗਾ ਕਲਗੀ ਲਾਈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚਿਖਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੁਆਲੇ ਕਨਾਤ ਤਾਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਮੇਰਾ ਅੰਗੀਠਾ ਨਹੀਂ ਫੋਲਣਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸਮਾਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜੜ੍ਹ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਪੂਜ ਮਨਮੱਤ ਹੈ :

ਯਥਾ— ਚੰਦਨ ਕੀ ਬਡ ਚਿਤਾ ਚਿਨਾਈ ॥ ਉਚ ਕਨਾਤ ਚੁਗਿਰਦ ਤਨਾਈ ॥
 ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਯੋ ਉਚਰ ਹੈ ॥ ਜਥਿ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹਮ ਇਸ ਮੈ ਕਰਿ ਹੈ ॥੧੦੧॥
 ਦੂਰ ਕਨਾਤੋ ਸਥਿ ਸਿਖ ਕਰੀਓ ॥ ਹਮਰੀ ਤਰਫ ਨ ਕੋਊ ਨਿਹਰੀਓ ॥
 ਫੋਲਯੋ ਹਮਰਾ ਨਾਹਿ ਅੰਗੀਠਾ ॥ ਨਾਹਿ ਸਮਾਧ ਬਨਈਓ ਨੀਠਾ ॥੧੦੨॥
 ਜੋ ਸਮਾਧ ਹਮਰੀ ਬਨਵੈ ਹੈ ॥ ਜਗ ਮੈ ਤਿੰਹ ਸਰਬੰਸ ਨ ਰੈਰੈ ॥
 ਹਮ ਨੈ ਸਾਚਾ ਪੰਥ ਚਲਾਯੋ ॥ ਮਾਨਨ ਏਕ ਅਕਾਲ ਦਿਢਾਯੋ ॥੧੦੩॥
 ਗੋਰ ਸਮਾਧਿ ਮੜੀ ਦੇਵਾਲਾ ॥ ਇਨ ਕਾ ਮਾਨਨ ਕੂਰ ਦਿਖਾਲਾ ॥
 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਪੂਜੋ ਮਾਨੋ ॥ ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਠਾਨੋ ॥੧੦੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼ਮ ੭੧]

ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਵੈਤ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹਾਇਆ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਚਿਖਾ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲੱਗੇ। ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਨਾਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :

ਯਥਾ— ੧. ਸੇਵਕ ਕੀ ਓੜਕਿ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥
ਜੀਵਤ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵਿਓ ਅਪਨਾ ਚਲਤੇ ਰਾਖਿਓ ਚੀਤਿ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੦]

੨. ਤਬਿ ਆਸਨ ਤੈ ਉਠੇ ਗੁਸਾਈਂ ॥ ਚਲੇ ਚਿਤਾ ਦਿਸੁ ਮੁਦਤ ਮਹਾਈ ॥੧੦੬॥
ਮਾਰੂ ਕਾ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਉਠਾਯੋ ॥ ਓੜਕ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ਇਹੁ ਗਾਯੋ ॥
ਸਿਖ ਕਨਾਤ ਤੈ ਦੂਰ ਹਟਾਏ ॥ ਆਪ ਪ੍ਰਵਿਸ਼ੇ ਤਾਂਹਿ ਮੈਂ ਜਾਏ ॥੧੦੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਨਾਤ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਚਿਖਾ ਦੇ ਉਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ।

ਯਥਾ— ਦੋਹਰਾ ॥ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਇ ਫਿਰ ਚਿਤਾ ਪਰ, ਉਚ ਧੁਨਿ ਗੁਰੁ ਦੇਵ ॥
ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪੰਥ ਕੋ, ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਫਿਰ ਏਵ ॥੧੦੮॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸਮ ੭੧]

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋਗ ਅਗਨਿ ਦੁਆਰਾ ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਈ। ਅੱਗ ਕੇਵਲ ਲੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਤੇ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਹੀ ਦੇ ਸਮੇਤ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੱਚਖੰਡ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ। ਅੰਗੀਠਾ ਨਾ ਫੋਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਣ-ਦੇਹ ਸੱਚਖੰਡ ਨੂੰ ਗਏ ਹਨ। ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਅੰਗੀਠਾ ਠੰਢਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਸਿੰਘ ਸੋਗ ਸਹਿਤ ਚੁਫੇਰੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੰਘ (ਜੋ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸੀ) ਨੇ ਆ ਕੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਕਵੈਤ ਘੋੜਾ ਕਾਠੀ ਸਮੇਤ ਤਬੇਲੇ ਵਿਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਫਕੀਰ ਸਿੰਘਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਗ ਸਹਿਤ ਦੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਸੋਗ ਸਹਿਤ ਬੈਠੇ ਹੋ? ਜਦੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹੀ ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਥੋਂ ਪੰਜ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਸੋਨੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਸਮੇਤ ਘੋੜਾ ਮੈਂ ਆਪ ਲੈ ਚਲਿਆ ਹਾਂ। ਘੋੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਸਾ ਤਾਂ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅੰਗੀਠਾ ਫੋਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਅਸਥੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਛੋਟੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨਿਕਲੀ, ਜੋ ਅੱਜ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਅੰਗੀਠਾ ਫੋਲਣ ਤੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਮਾਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਅੰਗੀਠਾ ਵੀ ਫੋਲਿਆ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯਾਦਗਾਰ ਸਮਾਧ ਬਣਾਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਹੋਇਆ। ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੇ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ (੮ ਕੱਤਕ) ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ੧੯ ਨਵੰਬਰ ੧੭੦੮ ਈ: ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੋਟਾਨ ਕੋਟ ਪੰਨਵਾਦ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਦੋ-ਢਾਈ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਅੱਜ ਮਿੱਤੀ ੨੯ ਅਕਤੂਬਰ ੨੦੦੦ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ ਜਥਾ ਰੰਧਾਵਾ ਦੇ ਮੁਖ ਟਿਕਾਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਿੰਡ ਰੰਧਾਵਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਚਲਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਹੋਈ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਦਾਮਪੁਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ), ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨੌਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ), ਭਾਈ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੰਦ ਨਗਰ ਬੀ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ) ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਅਤੀ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸੋਧਣ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਦਦ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਮਹਾਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਾਸ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ, ਵਿਦਵਾਨ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉਦਮ ਅਣਜਾਣ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਵਿਦਵਾਨ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜਿਥੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਕਾਈ ਜਾਂ ਉਣਤਾਈ, ਘਾਟ ਦੇਖਣ ਉਹ ਦਾਸ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਗਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਧਾਈ ਹੋ ਸਕੇ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥